

АСАБЛІВАСЦІ АРГАНІЗАЦЫІ МАСАВАГА ЖЫЛОГА ІНТЭР'ЕРУ НА БЕЛАРУСКІХ ЗЕМЛЯХ* У КАНЦЫ ХІХ – ПЕРШАЙ ПАЛОВЕ ХХ ст.

У гэтым артыкуле мы будзем зыходзіць з уяўлення пра тое, што арганізацыя жылога інтэр'еру прадугледжвае два найважнейшыя складнікі. Па-першае, стварэнне бяспечнай і ў той жа час камунікатыўна узаемазвязанай са знешнім светам прасторы для знаходжання у ёй людзей. Па-другое, матэрыялізацыю працэсаў, якія адбываюцца ў ёй, з дапамогай размеркавання і афармлення розных прасторавых зон праз расстаноўку і выкарыстанне абсталявання: мэблі, інструментаў, прыстасаванняў, прадметаў побыту. На другім аспекце мы і спынімся больш падрабязна.

Для беларускіх зямель, пачынаючы з XVI ст. і аж да 1939 г., найбольш характэрным і распаўсюджаным тыпам паселішчаў поруч з сёламі і гарадамі былі *мястэчкі*, дзе пражываў вялікі працэнт сярэднезаможнага насельніцтва краіны (рамеснікі, гандляры, заможныя сяляне, наёмны люд, дробнае чыноўніцтва і г. д.) [20]. У залежнасці ад колькасці насельніцтва, ступені развіцця рамесных вытворчасцей і гандлю, арганізацыі жыцця і даходу насельнікаў усе мястэчкі падзяляліся на некалькі тыпаў, ад самых дробных і заняпалых, блізкіх да вёскі, да буйных, што нагадвалі сапраўдны горад. У асаблівым укладзе местачковага жыцця, які сёння настальгічна называюць “райскім”, унікальным чынам злучаліся рысы гарадскога і сельскага побыту, розных канфесійных, прафесійных, саслоўных і этнічных традыцый, так што яго немагчыма было б звесці ні да гарадскога, ні да сельскага культуры ў чыстым выглядзе [20]. Працэсы урбанізацыі, сацыяльна-палітычнай і эканамічна-культурнай трансфармацыі, якія адбываліся на беларускіх землях у канцы ХІХ – першай палове ХХ ст., закранулі жыццё мястэчак радыкальным чынам.

Айчынныя і польскія даследчыкі традыцыйна звязваюць вытокі фарміравання дэкаратыўнага убрання народнага (сельскага і местачковага) інтэр'еру са зменай сістэмы ацяплення ад “чорнага” да “белага”, або “комінавага”, якая адбылася на землях былой Рэчы Паспалітай на мяжы ХІХ – ХХ стст. і забяспечыла саму магчымасць і ўмовы існавання дэкаратыўнага напавення ў жылым інтэр'еры [13; 23]. Мы мярку-

ем, што фарміраванне і развіццё масавага жылога інтэр'еру ў беларускіх мястэчках у канцы ХІХ – першай палове ХХ ст. адбывалася шляхам зліцця і кампраміснага узаемадзеяння дзвюх асноўных традыцый мясцовага жыцця. З аднаго боку, гэта “нізавая”, ці традыцыйная, культура: сялянская, вясковая, рэлігійная (паганская у сваёй аснове, а таксама хрысціянская розных канфесій)**. З іншага боку, так званая вучоная культура адукаваных саслоўных “вярхоў” грамадства: буржуазна-арыстакратычная, гарадская і памесная, буржуазна-феадальная па сутнасці, свецкая па характары [10].

У местачковых інтэр'ерах гэтага часу характар убрання інтэр'ераў, склад прадметаў і іх каштоўнасць даволі моцна вар'іраваліся ў залежнасці ад фінансавага становішча гаспадароў і роду іх прафесійных заняткаў, хоць саслоўнае паходжанне і канфесійная прыналежнасць таксама пазнаваліся альбо выразна праступалі. А вось размяшчэнне прадметаў у прасторы народнага жытця адрознівалася значна большай устойлівасцю. Прасторавай асновай масавага жытця стаў інтэр'ер традыцыйнай рубленай з дрэва сялянскага хаты, які вылучаўся пэўнымі рысамі.

Першапачаткова ён уяўляў сабой адзіную суцэльную прастору *хаты*, або *халупы*, як яе называюць у польскіх крыніцах [1; 2; 21; 22; 24].

Гэта было агульнае памяшканне, прызначанае для людзей, а зімой, у асабліва моцных халады і ў непагадзь, таксама для выходжвання маладняку свойскай жывёлы і птушкі [8; 11; 21].

Прастора мела ўбудаванае стацыянарнае абсталяванне – урэзаныя ў сцены шырокія лаўны ад адной сцяны да супрацьлеглай, а таксама *палаці* і *пол* (*палок*), або верхні і ніжні дашчаныя насцілы, прызначаныя для сну, што шлі ад

** Мы маем на увазе хрысціян праваслаўных, католікаў і пратэстантаў. Акрамя гэтага, у беларускіх мястэчках, пачынаючы ўжо з XIV ст. (з эпохі кіравання князя Вітаўта), пражывалі таксама прадстаўнікі іншых рэлігійных абшчын: мусульманскай і іудзейскай; апошняя значна павялічылася ў канцы XVIII ст. пасля трэцяга падзелу Рэчы Паспалітай і далучэння яе усходніх зямель да Расійскай імперыі. Іх пражыванне на землях Вялікага Княства Літоўскага, а пазней Рэчы Паспалітай прадугледжвала свабоднае веравызнанне, правядзенне абрадаў і захаванне традыцый рэлігійнага жыцця. Таму ў былых буйных мястэчках і сёння можна бачыць шэраг розных культурных збудаванняў: праваслаўныя

* Азначэнне “на беларускіх землях” выкарыстана нам, каб пазбегнуць гістарычнай блытанні ў сувязі з тым, што тэрыторыя сучаснай Беларусі ў названы перыяд уваходзіла ў склад чатырох розных пэрыядычных утварэнняў.

печы да супрацьлеглай сцяны [21]*. Такім чынам, традыцыйны інтэр'ер вылучаўся багаццем гарызантальных паверхняў, або "семіятычных гарызонтаў" (лавы, пол, палаці, дашчаныя сталы) [16; 21].

Перыметральнае размяшчэнне асноўнага абсталявання (уздоўж сцен) дапаўнялася вольнай прасторай цэнтра, вызваленага для "сядзячых" гаспадарчых работ і часовага (на зіму або на першы год жыцця дзіцяці) размяшчэння *кроснаў* (ткацкага станка), а таксама дзіцячай калыскі, *зыбкі* [8; 11; 15; 21; 24].

У традыцыйным інтэр'еры з'яўляюцца пачаткі прасторавай (рытуальна-сімвалічнай і ў той жа час функцыянальнай) спецыялізацыі, або прасторавага заніравання інтэр'еру; у ім вылучаюцца як сакральна значныя кутнія зоны: "*бабін кут*" з печу – паганскі цэнтр дома** – і *покуць*, або "*чырвоны кут*", з бажніцай, абразамі (у праваслаўных) або невялікім хатнім алтаром (каталіцкі варыянт), пад якімі размяшчаўся стол [8; 11; 15; 21; 24]***.

Традыцыйны інтэр'ер меў цыклічны характар жыцця; ён рэгулярна абнаўляўся, змяняючы сваё дэкаратыўнае убранне ў адпаведнасці з кругазваротам прыродна-каляндарнага цыкла (кожную вясну, да Вялікадня і Тройцы дом старанна вычышчалі і прыбіралі), са зменай узроставых перыядаў жыцця чалавека (хрэсьбіны, пахаванне) і ў сувязі з такімі найважнейшымі рытуальна-абрадавымі падзеямі, як пахаванне і вяселле [7; 15; 17; 24].

Працягласць і частата знаходжання людзей у традыцыйным сельскім жылле таксама былі абумоўлены прыродным календаром і асабліва сезоннай спецыфікай сельскагаспадарчых работ (зімой значна больш, чым у іншыя поры гаспадарчага года).

Характар традыцыйнага сельскага інтэр'еру можна вызначыць як універсальна-гаспадарчае "нутро", прызначанае не толькі для фізічнага адпачынку, сну і прыняцця ежы, але таксама і для "сядзячай" ручной, пераважна жаночай, працы (прадзення, ткацтва, вышывання, пляцення, дробнай разьбы, роспісу і г. д.) [21 – 24].

Традыцыйнаму сялянскаму інтэр'еру, які адлюстроўвае патрыярхальнае уладкаванне сельскай абшчыны, уласціва гендарная спецыяліза-

цыя, гэта значыць, прастора ўнутры дома семіятычна разглядалася як зона пераважна жаночай гаспадарчай і творчай актыўнасці, у той час як прастора за яго межамі інтэрпрэтавалася як "мужчынская" [1; 3; 19; 22 – 24].

Дэкаратыўнае убранне традыцыйнага жыллага інтэр'еру было прадстаўлена разнастайнымі прадметамі, выкананымі з "лёгкіх" прыродных матэрыялаў, якія хутка зношваюцца і таму рэгулярна абнаўляюцца. Гэта, напрыклад, саламяныя *павукі*, што размяшчаліся над абедзеным сталом і прыходзілі ў рух ад пары, якая уздымалася над гарачымі стравамі, а таксама фігуркі з птушыных пёраў, букеты з засушаных кветак, выразаныя нажніцамі з папяроснай паперы узорныя *фіранкі* [24].

Адметнай рысай інтэр'еру хаты было таксама шырокае ужыванне разнастайнага "хатняга" тэкстылю ручнога вырабу (гэта і "багаты" касцюм, і тканыя узорныя *дываны*, і паласатыя *кілімы*, і тканыя *посцілкі*, і тканыя і вышываныя *ручнікі*, і *абрусы*, і вышываныя навалачкі на падушках, і *падзоры*, што упрыгожвалі шлюбныя ложка).

Традыцыйны інтэр'ер меў магчымасць змены семіятычнага статусу прасторы ў залежнасці ад актуальнай сітуацыі, што ў ім адбывалася: штодзённай або рытуальна-абрадавай. Гэта значыць, што ў залежнасці ад характару, працягласці і зместу падзей ён функцыянаваў альбо ў рэжыме побытавай штодзённасці, альбо як прастора сакралізаваная, у якой дзеянні людзей былі пазбаўлены утылітарнасці і напоўнены глыбокім сімвалічным сэнсам [5; 6; 7; 18].

Дэкаратыўнае афармленне інтэр'еру традыцыйнага жылля лёгка трансфармавалася (у асноўным з дапамогай вырабаў з тэкстылю) і вар'іравалася ў залежнасці ад яго семіятычнага статусу на пэўны момант. У такіх рытуальна-абрадавых сітуацыях, як вяселле ці вялікае рэлігійнае свята, колькасць прадметаў з тэкстылю павялічвалася, а складанасць і багацце дэкару значна павышаліся.

У местачковым жылым інтэр'еры канца XIX – першай паловы XX ст., які мы называем правобразам масавага жыллага інтэр'еру, адбываліся наступныя змены з прычыны уплыву на яго традыцыйнага афармлення гарадскога і дваровага "панскага" інтэр'еру.

Прасторавая спецыялізацыя інтэр'еру пазбываецца і развіваецца ўжо не толькі як заніраванне, але і як драбленне некалі адзінай прасторы на асобныя пакоі. Так, нароўні з "*бабіным кутом*" і *покуццю* значнае дэкаратыўнае афармленне з'яўляецца яшчэ ў адным куце, што знаходзіўся часцей за ўсё паміж імі. У ім размяшчаўся ложка гаспадароў дома разам з дываном на спяне на ім і кватрам для пасаты

* Палаці звычайна адводзіліся для сну дзецям, а пол – дарослым членам сям'і.

** Узгадаем, што жыллё першапачаткова сфарміравалася як абжытая, або "асвоеная", гэта значыць бяспечная прастора вакол агню. У традыцыйным доме печ ссоўваецца з цэнтра прасторы ў кут побач з уваходнымі дзвярыма.

*** Убранне дамоў прадстаўнікоў іўдзейскай і мусульманскай суполак у артыкуле не разглядаецца, паколькі гэтае пытанне патрабуе дадатковых даследаванняў.

Больш развіты варыянт арганізацыі прасторы местачковага дома уяўляе драбненне раней адзінай прасторы на асобныя пакоі; у прыватнасці, вылучаецца адмысловы “чысты” пакой, выведзены з паўсядзённага гаспадарчага выкарыстання і прызначаны выключна для парадна-прадстаўнічых мэтаў (прыёму гасцей і правядзення святаў).

Такі якасны падзел прасторы на асобныя памяшканні з розным сям’ятычным статусам: паўсядзённае – для сваіх (сям’і і найбліжэйшых суседзяў), святочнае – для чужых, напрыклад, для гасцей, якія прыехалі з горада, – адлюстроўваў пэўную унутраную сацыяльную дыферэнцыяцыю інтэр’еру. Адначасова гэта сведчыла пра сацыяльнае раслаенне мясцовага насельніцтва і пра новую сацыяльную функцыю местачковага жылля, функцыю *прэстыжу*, закліканага дэманстраваць праз убранне інтэр’еру даволі высокі сацыяльны статус гаспадароў дома.

Пры гэтым дэкаратыўнае афармленне інтэр’еру, якое рэгулярна змянялася і абнаўлялася ў адпаведнасці з сезоннымі рытмамі, робіцца сталым, стабільным, а якасць яго аздаблення кантрастуе ў звычайных памяшканнях і ў “параднай” зоне. У апошняй дзякуючы багаццю і пышнасці тэкстыльнага убрання адчуваецца імкненне да таго, каб даць наведвальніку перманентнае адчуванне вечнага свята “кожны дзень і цэлы дзень”. У гэтай прасторы з часам з’яўляюцца такія асабліва каштоўныя прыкметы гарадскога жыцця, як канапа, радыёпрыёмнік, вечназялёны фікус, круглы стол пад цяжкім абрусам з махрамі, парцьеры на дзвярах і вокнах, “венскія” крэслы, фарбаваныя падлогі.

Местачковы дом і сёння, як правіла, мае *кветнік* перад вулічным фасадам, дзе гаспадыні вырошчваюць выключна кветкі і імкнуцца сабраць максімальна даступную колькасць іх відаў. Гэта іх уласны маленькі па-хатняму утульны сад, які пышна квітнее і увасабляе ў рэальнасці ідэальны вобраз дома, акружанага райскімі шатамі [24].

У местачковым інтэр’еры поруч з часткова захаваным стацыянарным абсталяваннем ці ўжо замест яго з’яўляюцца першыя, у тым ліку і індывідуальнага карыстання, прадметы уласна мэблі*. Замест лаваў – драўляная лава са спікай і падлакотнікамі – *канапа*, замест палаццяў – ложка з праразнымі, упрыгожанымі роспісам драўлянымі або металічнымі спінкамі, замест куфра – камода з высоўнымі скрынямі або створкавы шыфаньер, а таксама этажэрка для кніг, расліны ў вазонах на вокнах і асабліва ў парадным пакоі – гартэнзіі, “агеньчыкі”, табурэтка

і гнутыя “венскія” крэслы, круглы стол на адной ножцы, люстэрка, настольная газавая лампа**.

З’яўленне прадметаў корпуснай мэблі (камода, шафа для адзення, буфет, ложка) замест традыцыйных куфраў (*скрыняў* і выдзёубаных з дрэва *кублоў*) вельмі характэрна для местачковага дома і найбольш ярка адлюстроўвае імкненне да трансфармацыі яго побыту у бок буржуазнага, гарадскога ці “панскага”.

Працягласць знаходжання насельнікаў дома у інтэр’еры і стабільнасць іх знаходжання у ім, значна меншая ў залежнасці ад сезоннай працы і зменаў пораў года, – яшчэ адна характэрная уласцівасць местачковага жылля.

Дзякуючы павелічэнню колькасці вокнаў і іх памераў у местачковым інтэр’еры, а таксама больш шырокай пачатковай адукаванасці (пісьменнасці) мясцовага насельніцтва з’яўляецца прастора і, такім чынам, магчымасць для заняткаў інтэлектуальнымі відамі дзейнасці і тым, што мы называем “культурным вольным часам” (чытанне, нісанне, музыцыраванне, настольныя гульні, чаяванне, гутаркі).

Местачковы дом – гэта нейтральная у гендарным плане прастора, хутчэй, для яго характэрна спецыялізацыя убрання ў залежнасці ад роду заняткаў ці прафесіі яго насельнікаў (да прыкладу, святар, шавец, гандляр або настаўнік).

Тэкстылю у ім па-ранейшаму шмат, але ўжо больш фабрычнага, менш хатняга. Характэрныя і больш разнастайныя віды і тэхнікі тэкстыльнай дэкарацыі, напрыклад, лапкавая тэхніка вырабу коудраў і насценных (прыложкавых) дываноў, а таксама дываны, створаныя з дапамогай іголки, роспіс сцен па трафарэце, жывапіс па шкле з падкладзенай знізу фольгай і нават псеудатэкстыль – маляваныя дываны, або *маляванкі*, якія імітуюць паунавартасныя тэкстыльныя вырабы.

У сельскім і местачковым інтэр’еры ў асобную прасторавую зону, нагружаную больш сімвалічна, чым функцыянальна, вылучаецца шлюбны ложка з гарой пышных падушак, высокімі пярынамі, квяцістым падзорам, які упрыгожаны вышыўкай і ручнымі карункамі, а таксама з абавязковым (у адсутнасць натуральнага) дываном-маляванкай над ім і размаляваным жа куфрам для пасагу***.

** Варта заўважыць, што убранне местачковага дома магло вельмі моцна адрознівацца ў залежнасці ад фінансавага стану, саслоўнага паходжання і веравызнання гаспадароў і вагалася ад “амаль вясковага” да “амаль гарадскога”. Адпаведна і мэбля магла быць альбо зробленай мясцовымі саматужнікамі, сельскімі умельцамі, альбо прывезенай з горада, часцей за ўсё з кірмашу, а то і набытай у краме.

*** Адзначым, што самі гаспадары дома рэдка спалі на гэтых ложках. Іх парадны характар указаў на высокі статус і прызначэнне для гасцей з горада, напрыклад дзяцей або унукаў, якія прыехалі наведваць родных. Народныя майстрыхі вельмі любілі

Сімвалічнае спальнае месца гаспадароў дома з гарадскім ложкам, дываном на сцяне і куфрам было вельмі бліскім да убрання параднай спальні арыстакратычнага жылля, традыцыі афармлення якога з інтэрвалам у некалькі стагоддзяў мігравалі спачатку ў буржуазнае, а потым і ў народнае асяроддзе [9; 12]. Сімвалічнае значэнне “спальнага” месца ў народнай культуры звязана з вясельным рытуалам і увасабленнем паганскай у сваёй аснове ідэі ўрадлівасці, захавання і пераемнасці роду, таму гэта ў большай ступені “жаночае” месца, звязанае з гаспадыняй дома. У месчакковым інтэр’еры яно таксама указвае на перавагу буржуазных сямейных каштоўнасцей*.

Афармленне важнай прасторава-сімвалічнай зоны сельскага або месчакковага дома прадметным ансамблем, які складаўся з парнага ложка, дывана і куфра для пасагу, хоць і пераймае традыцыю побыту “высокіх” саслоўяў, але пераносіцца ў мяшчанскі побыт з некаторымі спрашчэннямі. Так, вертыкальна размешчаны псеўдадыван замяняе сабой балдахін, куфар ставіцца каля сцяны, а не ў нагах ложка, а замест асобнага памяшкання параднай спальні ў масавым жыллі для размяшчэння гэтага прадметнага ансамбля вылучаецца яшчэ адзін “парадны” кут.

Стабільнасць існавання такога ансамбля ў адным і тым жа месцы нязменная на працягу доўгіх гадоў, устойлівасць складу яго прадметнага набору, які афармляў шлюбнае спальнае месца, паказваюць на яго сімвалічны сэнс і рытуальнае значэнне. Ложак з дываном на сцяне – гэта спрошчаная мадыфікацыя параднай пасцелі з калонкамі па кутах пад гарызантальна нацягнутым балдахінам, а размаляваны куфар па-ранейшаму прызначаны для захоўвання пасагу маладой. Нароўні з вышытымі гунькамі для коней, размаляванымі дугамі і вазком для маладых гэтыя рэчы складалі вясельны прадметны ансамбль і удзельнічалі ў самім абрадзе [8; 13]**.

Манументальнасць, буйныя памеры прадметаў (ложка, дывана, куфра) і павышаная дэкаратыўнасць ансамбля “вясельнага” кута спрыялі ператварэнню яго ў асноўнае ядро мастацкага афармлення сельскага і месчакковага інтэр’ера

* Нагадаем, што парадная спальня арыстакратычнага жылля ў XVI – XVIII стст. служыла месцам для прыёму гасцей гаспадыняй дома, а шлюбная пасцель з часоў гамераускай “Адысеі” сімвалічна агажасмлівалася з Дрэвам жыцця і вобразам Вялікай багіні, двух самых старажытных міфапэатэчных архетыпаў.

** Да прыкладу, расчынены куфар урачыста перавозіўся ў дом маладых, каб прадэманстраваць усім цікавым яго змесціва, гэта значыць дабро (багацце і ва усіх сэнсах заможнасць) маладой, а ў выяву на размаляваным дыване часта ўключалі ніццывы шлюбнай пары. Акрамя таго, сам малюнак вазы або кошыка з пышным букетам, такі папулярны ў маляванках, не толькі з’яўляўся вядомым з часоў Антычнасці сімвалам багацця і добрых пажаданняў, але і метафарычна увасабляў вобраз самой маладой як іпастасі Сусветнага дрэва і / або Вялікай багіні.

(захаванага на працягу дзесяцігоддзяў як “памятка” пра вяселле і залог шчаслівага шлюбу, а значыць дома і сям’і).

Тэкстыльныя вырабы, акрамя сваіх функцыянальных якасцей, маюць, як вядома, яшчэ і рытуальна-сімвалічнае значэнне *покрыва* для хавання, гэта значыць для сакралізацыі або абазначэння як найбольш важнага і значнага ў пэўным кантэксце месца ці асобы. Маляванка, якая замяніла сабой балдахін арыстакратычнай спальні, вісела над шлюбнай пасцеллю і захоўвала сваю пазіцыю нязменнай на працягу многіх гадоў, нягледзячы на выдавочную практычную бескарыснасць, наглядна указвала на шлюбную пару як на жывое увасабленне вясельнага рытуалу. Зроблены на “гарадскі манер” ложка вылучыў парнае месца як прадметна-прасторавы цэнтр шлюбу. А высокі размаляваны куфар нагадваў не толькі пра камоды і шыфаньеры панскага побыту, але і пра італьянскія *cassoni* – вясельныя куфры эпохі Адраджэння, масіўнасць і пышнае дэкаратыўнае афармленне якіх сімвалізавалі асноўныя каштоўнасці і ідэалы шлюбу: багацце, росквіт і дабрабыт будучай сям’і [12].

Такім чынам, менавіта ў афармленні параднага “вясельнага кута” сельскага і месчакковага жылля найбольш ярка абазначылася пераемнасць і ўзаемасувязь традыцый убрання інтэр’ераў вышэйшых і ніжэйшых саслоўяў грамадства, што стала асновай фарміравання масавага жылога інтэр’ера на беларускіх землях у канцы XIX – першай палове XX ст.

Пераклад з рускай мовы.

Спіс літаратуры

1. Байбурын, А. К. Жилище в обрядах и представлениях восточных славян / А. К. Байбурын. – Ленинград : Наука, Ленинградское отделение, 1983. – 191 с.
2. Байбурын, А. К. К описанию структуры славянского строительного ритуала : Текст : семантика и структура : сб. ст. / А. К. Байбурын // АН СССР, Институт славяноведения и балканистики; отв. ред Т. В. Цивьян. – М. : Наука, 1983. – С. 206 – 227.
3. Байбурын, А. К. Ритуал в традиционной культуре : Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов / А. К. Байбурын // Рос. АН, Музей антропологии и этнографии им. Петра Великого (Кунсткамера). – СПб. : Наука, 1993. – 237 с.
4. Байбурын, А. К. Русские народные обряды, связанные со строительством жилища. (К проблеме освоения пространства) : Автореф. дис. ... канд. ист. наук : 07.00.07 / А. К. Байбурын // Академия наук СССР, Институт этнографии имени Н. Н. Миклухо-Маклая. – Ленинград, 1976. – 14 с.
5. Байбурын, А. К. Семиотические аспекты функционирования вещей / А. К. Байбурын // Этнографическое изучение знаковых средств культуры : сб. ст. / Академия Наук СССР, Институт этнографии имени Н. Н. Миклухо-Маклая. Ленинградская часть; отв. ред. А. С. Мильников. – Ленинград : Наука, 1989. – С. 63 – 68.
6. Байбурын, А. К. Семиотический статус вещей и мифология / А. К. Байбурын // Материальная культура и мифология : сб. ст. Мифология и этнография восточных славян / А. К. Байбурын. – М. : Наука, 1993. – С. 100 – 105.

АН СССР, Институт этнографии им. Н. Н. Миклухо-Маклая; отв. ред. Б. Н. Путилов. XXXVII. – Ленинград : Наука, Ленинградское отделение, 1981. – С. 215 – 222.

7. Байбури́н, А. К. Похороны и свадьба / А. К. Байбури́н, Т. А. Левинтон // Балтославянские этнокультурные и археологические древности. Погребальный обряд : тезисы докладов научной конференции / Академия наук СССР. Институт славяноведения и балканистики. – М., 1985. – С. 5 – 9.

8. Молчанова, Л. И. Очерки материальной культуры белорусов XVI – XVIII вв. / Л. И. Молчанова. – Минск : Наука и техника, 1981. – 112 с.

9. Пайл, Дж. 6000 лет истории архитектуры и дизайна / Дж. Пайл; пер. с англ. О. И. Сергеевой. – М. : Астрель, 2012.

10. Прокофьев, В. Н. О трех уровнях художественной культуры в искусстве Нового и Новейшего времени (к проблеме примитива в изобразительных искусствах) : Примитив и его место в художественной культуре Нового и Новейшего времени : сб. ст. / В. Н. Прокофьев // АН СССР. ВНИИ искусствознания МК СССР. – М. : Наука, 1983. – С. 6 – 28.

11. Сергачоу, С. Інтэр'ер жылля / С. Сергачоу // Помнікі гісторыі і культуры Беларусі. – 1984. – № 4. – С. 23 – 25.

12. Тарасова, М. С. К вопросу о системе праздничного убранства итальянского палаццо / М. С. Тарасова // Искусство и культура Италии эпохи Возрождения и Просвещения. – М. : Наука, 1997. – С. 150 – 160.

13. Сахута, Я. М. Народнае мастацтва Беларусі / Я. М. Сахута. – Мінск : БелЭН, 1997. – 287 с.

14. Сахута, Я. М. Народны роспіс па шкле / Я. М. Сахута, В. А. Говар // Помнікі гісторыі і культуры Беларусі. – 1983. – № 4. – С. 31 – 33.

15. Соболенко, Э. Р. Материалы по жилищу западного Полесья как источник изучения этнической истории белорусов / Э. Р. Соболенко // Этногенез белорусов : Тезисы докладов на научной конференции по проблеме “Этногенез белорусов”, 3 – 6 декабря 1973 г. / АН БССР. Ин-т искусствознания, этнографии и фольклора. – Минск, 1973. – С. 203 – 206.

16. Фрейденберг, О. М. Семантика первой вещи / О. М. Фрейденберг // Декоративное искусство СССР. – 1976. – № 12. – С. 16 – 22.

17. Цивьян, Т. В. Дом в фольклорной модели мира (на материале балканских загадок) / Т. В. Цивьян // Труды по знаковым системам. X : Ученые записки / Тартуский государственный университет. – Тарту, 1978. – Вып. 463. – С. 6 – 85.

18. Цивьян, Т. В. Мифологическое программирование повседневной жизни / Т. В. Цивьян // Этнические стереотипы поведения : сб. ст.; под ред. А. К. Байбурина / АН СССР. Институт этнографии имени Н. Н. Миклухо-Маклая. – Ленинград : Наука, 1985. – С. 154 – 178.

19. Цивьян, Т. В. Оппозиция мужской / женский и ее классифицирующая роль в модели мира / Т. В. Цивьян // Этнические стереотипы мужского и женского поведения : сб. ст.; отв. ред. А. К. Байбурина, И. С. Кон / АН СССР. Институт этнографии имени Н. Н. Миклухо-Маклая. – СПб. : Наука. С.-Петербург. отд-ние, 1991. – С. 77 – 91.

20. Шыбека, З. В. Нарыс гісторыі Беларусі (1795 – 2002) / З. В. Шыбека. – Мінск : Энцыклапедыя, 2003.

21. Этнаграфія Беларусі : энцыклапедыя / рэдкал. : І. П. Шамякін [і інш.]. – Мінск : БелСЭ, 1989.

22. Hankowska, R. Malowane wnętrza izb na Kujawach / R. Hankowska // Polska Sztuka Ludowa. – 1975. – № 3. – S. 167 – 180.

23. Kotula, F. Dywany – wspolczesne malarstwo ludowe wsi rzeszowskich / F. Kotula // Polska Sztuka Ludowa. – R. XVII. – 1963. – № 3/4. – S. 135 – 156.

24. Świątkowska, A. Wnętrze chalupy księżackiej XIX i XX w. / A. Świątkowska // Polska Sztuka Ludowa. – 1966. – № 1. – S. 23 – 48.

Аксана КОУРЫК,
кандыдат мастацтвазнаўства,
дацэнт кафедры дызайну
Мінскага ўніверсітэта кіравання.

ДА УВАГІ АУТАРАУ!

Патрабаванні да афармлення матэрыялаў

Рэдакцыя прымае на разгляд матэрыялы на беларускай мове аб'ёмам да 15 старонак у электронным выглядзе. Тэкставая інфармацыя мусіць быць запісаная ў фармаце doc або rtf, дапускаецца мінімальнае фарматаванне (шырыфт Times New Roman, вылучэнні або курсівам, або паўтлустым прамым, або паўтлустым курсівам). Калі матэрыял дасылаецца па электроннай пошце, пажадана, каб і тэма ліста, і імя далучанага файла ўтрымлівалі поўную назву артыкула.

Уся нятэкставая інфармацыя на электронных носбітах (фота, графікі і да т. п.) можа быць запісана ў любым графічным фармаце (jpg, tiff; > 300 ppi), але не павінна знаходзіцца ў тэксце ў фармаце Word. Ілюстрацыі, знойдзеныя ў інтэрнэце, да публікацыі не прымаюцца. Фотаздымкі аўтараў павінны быць партрэтнага фармату, добрай якасці (ні ў якім выпадку не ксеракопіі).

Неабходна указваць прозвішча, імя і імя па бацьку аўтара, месца яго працы, пасаду, вучоную ступень, званне, хатні адрас, тэлефоны, пашпартныя звесткі (серыя, нумар, калі і кім выдадзены, асабісты нумар, адрас рэгістрацыі).

На распрацоўках урокаў і сцэнарыях трэба пазначаць клас, чвэрць і месяц, калі тэма вывучалася ў школе.